

USPAVANI SUNCOKRETI

POGLAVLJE 41

Na peronu železničke stanice, uprkos velikoj gužvi, ljudi su uspeli da se "grupišu" po sopstvenoj volji. To je pošlo za rukom i celoj Avramovoj široj porodici. Tako, pored njega i njegove supruge i porodice njihovog sina Moše, na jednom mestu su se sakupile i porodice Jakova i Benjamina. Snahe Rebeka, Dina i Hana treperile su. Unuci Dan, Bito, Kalef, Illel, Ašer i Moises bili su zbunjeni i uplašeni. Čas su gledali u lice jednog, čas drugog roditelja, ali najviše u dedino. Avram je među svima bio najprisebniji. Takav bio je i Šimon.

– Deco, ovo neće većito trajati. Treba da izdržimo. Kad nas zatvore u tovarne vagone biće nam još teže. A ko zna koliko će putovanje da traje. Dokle će biti prva etapa. Ali, molim vas, nemojte da se dekuražirate, da gubite veru u sebe, – savetovao je Avram svoje najbliže, često brišući oznojeno čelo i pored niske temperature. I dok je on govorio, ostalih petnaestoro, svi sinovi, snahe i unuci, sa Sarom, Stelom i Šimonom, slušali su ga s najvećom pažnjom.

Pronicljivi i pametni Šimon, nakon što je pogledao svakog od prisutnih Avramovih unuka, reče:

– Posebno moramo da brinemo o deci. U velikim gužvama može da dođe do nesreće. Svako neka vodi računa samo o jednom. Avram i ja vodićemo računa o Sari i Steli...

– U pravu si, čika Šimone – tiho je progovorio najčutljiviji među svima, Jakov, koji je neprestano trljao ruke kako bi ih zagrejao.

I svi drugi su klimnuli glavama u znak odobravanja.

Rebeka je kriomice pogledala Dana. Prosto ga je mazila pogledom. Prišla mu je i ogrnula ga. Ona se posle Levanove smrti sasvim povukla u sebe. I da nije imala još dva sina, najverovatnije bi se i njen život brzo ugasio. Taj gubitak nije mogla da preboli. Samo zbog prevelike ljubavi prema deci, a naročito prema Danu, koji je neobično ličio na svog pokojnog brata, podnosila je neizdrživa duševna stradanja.

Sara i Stela su se nešto došaptavale. One su, u stvari, skoro nečujno razgovarale o Isaku, Žani i Evi. Izvesne iskre spokojstva tinjale su u njima od radosti što nisu bili među njima, među hiljadama deportiraca na železničkoj stanici.

Benjamin je držao za ruku Illela i ohrabrivao ga, iako je i sam bio pokošen strahom. Često ga je milovao po kosi slobodnom rukom, kao da je hteo time da mu da do znanja da se ne boji jer je on tu, pored njega.

Moša je često korio Dinu da ne cvili. Supruga ga nije slušala. Bila je odsutna. Odlutala je mislima u neke sfere koje Moša nije mogao da dokuči. A nakon što je videla bolesnu majku i iznemoglog oca, postala je još uzbuđenija, još nervoznija. Njena braća i snahe prosto su ih nosili u rukama. Ona je doživela to kao novi težak udar, čiji bol nije mogla da umanji. Kada je prišla Ošeji, pala je na kolena i gurnula glavu u njeno krilo. Ostarela majka je savetovala:

– Smiri se, čedo! Od sudbine se ne da uteći! Ako je od Boga da se umre, neka bude tako – govorila je ona stalno milujući njenu gustu kosu svojim koščatim rukama, čiji su prsti bili deformisani od teškog reumatizma koji je "zaradila" još u mladosti, perući rublje po tuđim kućama za koru hleba.

– Mama, neću da govorim tako – prekinuo je Ošeju sin Šaul. – Mi nismo osuđenici na smrt kojima je molba za pomilovanje odbijena na poslednjoj instanci. Mi nismo nikome ništa rđavo učinili. Koliko god da nas mrze, oni će morati da vode računa o tome da smo mi ipak ljudi...

Dina je podigla glavu i pogledala brata zapanjena njegovom naivnošću:

– Ti kao da sanjaš. Zar ne vidiš da nas ne razlikuju od marve. Gde se čulo i videlo da se ljudi prevoze teretnim vagonima!? I za marvu biraju pristojnija kola od ovih u koja će nas utovariti...

Ovaj mučan razgovor prekinuo je Moša, koji je došao da pozove Dinu. On je predložio da starce prebace bliže njima, kako bi mogli da im pomognu da se popnu u vagone.

Dina je zatim prišla ocu i zagrlila ga, pa znatno smirenije nego što je to celokupna situacija zahtevala, šapnula mu:

– Tatice, ti si mudar starac. Reci mi, ali iskreno, molim te, šta se ovo s nama dešava? Je li to početak kraja ili postoji neka nada?

Iz toplog pogleda starca, koji je uvek bio pun poštenja i otvorenosti, sinu munja:

– Mnogo te volim, ali nemoj to da me pitaš!

Zatim je njegov pogled odlutao u daljinu, preko železničke pruge, u polja zasejana suncokretom, čije bi krune, da su stasale, prestale da prate sunce od žalosti za nedužnim ljudima. Jednostavno, utonule bi u nepokretan san, da bi tako sačuvalе uspomenu na očajnička lica nekoliko hiljada bitoljskih Jevreja.

Dinu su zapanjile očeve reči. On nikad nije odbijao da joj odgovori na pitanje. Sa suzama u očima pokušala je da ga umilostivi:

– Ali, tata, ja te preklinjem da mi odgovoriš. Tvoje će mi reći biti nepresušan izvor snage. Tako ću lakše da izdržim sve teškoće koje nas očekuju...

Starac kratko uzdahnu i s velikim naporom vrlo brzo odgovori:

– Čerko draga, zapamti, Bog se ne istrčava. Svako će posrkati ono što sam nadrobi! Veliki zločini retko ostaju nekažnjeni! – rekao je snuždeno.

Dina bi možda još dugo navaljivala na oca da joj konkretnije odgovori, da je nije trgao jezivi pisak lokomotive. Fašisti su nakon toga naredili:

– Utovar!

Ljudi su počeli žestoko da se guraju. Svak je hteo da dođe do "boljeg" mesta za sebe i svoju porodicu. Svi su jurili prema nekom malom "prozoru", kako bi bili bliže osvetljenijim delovima vagona i imali mogućnost da udišu svežiji vazduh.

Za nepunih deset minuta svi su se popeli u vagone. U svakom od njih bilo je po nekoliko duhom prisebnijih ljudi, koji su počeli da prave red u anarhiji koja

je zavladała. Savetima, nadvikivanjem, a u nekim slučajevima i pretnjama, oni su uspešno "ukrotili" paniku i izvršili najpravičnije preraspoređivanje.

– Želite li da se sami međusobno uništavamo – vikao je na sav glas Šimon dok je ubeđivao ljude da se najpre postaraju za smeštaj bolesnih, dece, staraca i žena. – Moramo da budemo samodisciplinovani, da se kao ljudi pošteno sporazumevamo o svemu. Ovo nije pojedinačna sudbina, već sudbina svih nas.

Tako je nepotreban instinkt za samoodržanjem bio savladan logičnim rasuđivanjem. Jedino su teže probleme stvarali oni koji su dobijali histerične napade. A bilo je i takvih. Njih su smirivali na sve moguće načine. Posvećivali su odgovarajuću pažnju i onim ljudima koji su bili labilniji.

U međuvremenu, poveća grupa zadovoljnih civila, policajaca i vojnika, stojeći po strani, "hranila" se ovom ljudskom tragedijom. Cinizam fašista bio je nemeđljiv. Ta rulja, u čijem je sastavu bilo i pravih paranoika, cerila se na tuđu nesreću. Oni su se smejali i neuspešnim pokušajima pogrbljenih staraca da se popnu sami u vagone. Drsko su se cerili svemu onome što bi kod ljudi s elementarnom savešću i humanošću izazvalo sažaljenje. A kad jednoj majci zamalo nije ispala beba iz ruku, nastala je prava eksplozija smeha. Ugašena savest ovih ljudi došla je i ovog puta do izražaja. Čak ni đavoli ne bi umeli da smisle ovakvu "predstavu" užasa i strave.

I dok su fašisti na ovaj način "ubijali" dosadu, na peronu se pojavila grupa Jevreja koju su docnije dopremili. Među njima, na veliko iznenađenje svih koji su ga videli s "prozora" vagona, bio je i bivši vatrogasac Sokrat. Svi su se pitali šta će on tu.

Neke od naknadno dovedenih Jevreja prebili su vojnici i policajci. Tim jadnicima su lica bila deformisana i unakažena.

Čim ih je primetio rukovodilac transporta, viknuo je:

– Dovedite ih ovamo, mamicu im njihovu!

Pošto su mu uplašeni ljudi prišli, on je počeo ponovo, ali kratko da ih saslušava. Jedan od prisutnih fašista istovremeno ih je zaokruživao u velikom spisku. Snažan udarac nogom u stražnjicu bila je "kazna" zbog zakasnelog priključivanja grupi. Tek nakon toga su ih, jednog po jednog, ubacili u vagone, čije je plombiranje započelo. Pred fašistom je poslednji stao Sokrat. Ovaj ga je, gledajući ga podmuklim očima pravo u lice, upitao:

– Prvo adresu, a zatim ime i prezime?

Sokrat je smireno odgovorio. Fašista je započeo nervozno da prevrće po spisku:

– Tebe nema... Jesi li ti iz Bitolja ili iz nekog drugog grada? A možda živiš na nekoj drugoj adresi?

– Tu sam rođen. Više od dvadeset godina nisam menjao stan. Živim kod bivšeg vatrogasca Todora. Do kuće bakalina Taneta Rahmanova, preko puta sveštenika Aleksandra Eftimova. Komšije su mi svi do Crnog mosta. Tu su, u blizini, Danica sa svojom udovom majkom, zatim Mickovići, pa ako hoćete i kafedžija Đorđe, Rus Jakovljević, celom gradu poznati Desovac i ostali...

– Stani – pisnu fašista. – Ti mi nabroja ceo grad...

– Ne, gospodine – upade iskreno Sokrat. – Spomenuo sam samo neke svoje komšije...

– Umukni već jednom – ponovo se izdra fašista – Kažeš da si živeo kod hrišćana?

– Da. A zašto me to pitate?

Fašisti je proradio kliker:

– Čekaj, pa ti po imenu nisi Jevrejin!?

– A ko vam je rekao da sam Jevrejin? – začuđeno upita Sokrat, iako se sam prijavio kao takav glupom šefu "petorke" koja je pretresala njegovu sobu. Pošto mu nisu tražili dokumenta, nisu uspjeli ni da otkriju njegovu "prevaru", a Sokrat je odlučio da po svaku cenu isprati svoje prijatelje na železničku stanicu. Iako je mnogo rizikovao, nije hteo da odustane od te namere.

– Kažeš da nisi Jevrejin? – s još većim čuđenjem upita fašista, čije su oči sevale mržnjom.

– Nisam. Mogu brzo da vas uverim u to – odgovori Sokrat i krenu da otkopčava kaiš na pantalonama.

– Nemoj da se svlačiš – ljutito naredi fašista. – Ja nisam lekar već policajac. Nego, odgovori mi šta tražiš ovde?

– Pitajte one koji su me doveli. Ja ne znam!

– Ne znaš?

– Ne!

Policajac zamahnu rukom i snažno ga lupi po licu:

– Nisi Jevrejin, a došao si tu! Čak pokušavaš i kurac da mi pokažeš. Jebem ti mamicu krvavu!

Sokrat se od snažnog šamara zateturio, ali nije pao. Fašista je tek nakon toga naredio da ga vrata kući. Sokrat se okrenuo prema vagonima i podigao desnu ruku. Poželeo je srećan put svom Todorosu i Avramu, svim svojim prijateljima i svim Jevrejima uopšte.

Bol od šamara nije osećao, jer je bio presrećan što je lako namagarčio okupatore. On je ostvario svoju neodoljivu želju da vidi voljene sugrađane na železničkoj stanici. Bio je ponosan što je uspeo, kao poslednji meštani, da ih isprati u ime celog grada.

Pisak lokomotive najavio je polazak najzlokobnije kompozicije koja je ikad krenula iz Bitolja. Lokomotiva je brektala sve jače i jače. Čim se tutnjava stišala, počela je da se oglašava ravnomerna lupa točkova. Tužan oproštajni marš nije prestajao.

Dina je gledala u njive zasađene suncokretom. Setila se kako ih je otac posmatrao i pitala se da li je, možda, i on pomislio da bi njihove krune mogle da se odreknu zakona prirode iz prevelike žalosti prema ljudima:

– Možda... – sanjara je. – To bi bili uspavani suncokreti!

1984.

(Odlomak iz romana)